

TÜRKİYE İKTİSADİYATI

1940 GENEL NÜFUS SAYIMI

Metot ve Alınan Muvakkat Neticeler

Yazan:

CELÂL AYBAR

(Ankara)

İstatistik Umum Müdürü

Beynelmilel İstatistik Enstitüsü Azası

Memleketimizde her beş senede bir icrası kararlaştırılan nüfus sayımlarının üçüncüsü, 1940 ta 20 ilkteşrin pazar günü yapılmış ve neticeye ait muvakkat rakamlar bu tarihten dört gün sonra neşir ve ilân edilmiştir.

Rakamların tahlil ve münakaşasına girmeden evvel sayımda tatbik edilen *metodun* izahı şüphesiz çok faydalı olacaktır.

Bu metodu üç esaslı kısımda hulâsa etmek mümkündür:

1. — Sayım gününden evvel yapılan işler;
2. — Sayım günü yapılan işler;
3. — Sayım gününü müteakip yapılan işler.

*
**

Sayımın hazırlanmasına taallük eden *birinci devre*, en uzun ve en çetin safhadır. Bu devreye ait işlerin iyi yapılıp yapılmaması sayım üzerinde doğrudan doğruya kendini gösterir. Bu itibarla sayımı hazırlayanların en fazla üzerinde durdukları ve ehemmiyet verdikleri devre, her üç sayımda da bu devre olmuştur.

Sayımın muvaffakiyetle icrası için ilk yapılan iş şüphesiz memleketin her tarafında bütün *binaların* eksiksiz bir surette *numaralanmalarını* temin etmektir. Bu hususta hazırlanan bir talimatname, umumî kısmında numaralama işlerinin esasını güzelce izah etmiş ve memleketin belediye teşkilâtı olan ve olmıyan yerlerinde numaralamanın nasıl yapılacağı hakkında çok sarih hükümler vazetmiştir.

Numaralama işinin esaslı prensipleri şu suretle hulâsa olunabilir:

a) Her binaya yani ikamete mahsus olsun olmasın, içinde insan bulunması muhtemel olan mağara ve kovuklara varıncıya kadar her yere bir numara verilir;

b) Belediye teşkilâtı olan yerlerde mahalle esaslı kat'iyen nazarı itibara alınmıyarak sokak esasına göre nümerotaj yapılır, ve her sokağın bir ismi veya numarası bulunur;

c) Belediye teşkilâtı olmayan yerlerde ve bilhassa sokak esasına raptı kabil olmayan köylerde bütün binalara birden başlamak üzere sıra ile numara verilir;

d) Nümerotaj işlerinden idare âmirleri ve belediye reisleri (köylerde muhtarlar) mes'uldürler.

Belediye teşkilâtı olan ve olmayan yerler için hususî birer binalar cetveli vardır. Bu cetvele bütün binalar, mensup oldukları sokak, isim veya numarası ile birlikte kaydolunur. Şimdi izah edeceğimiz sayım mmtakaları teşkilinde ve mmtaka binalar cetvelinin tanziminde bu cetveller esas olurlar.

Nümerotaj işleri idare âmirleri tarafından hiçbir itiraz ve temyize tâbi olmaksızın re'sen hükmolunan bazı cezaî hükümlerle de müeyyide altına alınmıştır [1].

İstatistik Umum Müdürlüğü, memurları marifetile, memleketin bütün nümerotaj işlerini sıkı bir kontrol altında bulundurur.

Hemen bütün memleketlerde sayımın esasını teşkil eden bu ameliye, hazırlıkların en güç ve en uzun safhasıdır. Nümerotaj kontrolü vali ve kaymakamlar tarafından yapıldıktan maada, ayrıca umum müdürlük memurlarından (33) şef, (1272) gün seyahat etmek ve tren, otomobil veya sair vasıtalarla cem'an (131844) kilometre mesafe katetmek suretile (409) kaza ve vilâyet merkezinin, beş yüzü müte-caviz nahiyenin ve binlerce köyün nümerotaj ve sayım hazırlıklarının yakından kontrol etmişlerdir. Aynı şekilde mesai 1935 sayımında da sarfedilmiş olup geçen sayımda bu suretle yapılan seyahatlerin yekûnu (97983) kilometre idi.

Nümerotaj işi tamamen bitirildikten ve bütün binalar numaraları, cinsleri ve mensup oldukları sokak isim veya numaraları ile binalar cetveline kaydolunduktan sonra, idare âmirleri *mmtaka teşkilî* işine başlarlar.

[1] 3700 sayılı sayım kanunu, madde: 7.

Sayım mmtakası, bir sayım memurunun tesbit edilmiş olan sayım gününde uğrayacağı binaların hey'eti mecmuasından teşekkül eder. Bir mmtakanın ihtiva ettiği binalar adedi, bu binalarda oturan muhtemel nüfusun (200) ü tecavüz etmemesi esasına göre tesbit olunur. Burada, bir sayım memurunun o gün nihayet (200) nüfusu kaydedebileceği nazarı itibara alınmıştır. Bu had, azamîdir. Dağınık köylerde daha küçük bir adet kabul edilerek mmtakalar buna göre tesbit olunabilir.

Mmtakaları fazla ve nüfusu kalabalık yerlerde beş sayım mmtakası bir kontrol mmtakası addedilmiştir. Bu suretle tesbit edilen mmtakalardaki binalar, mmtaka binalar cetveli denilen hususî bir cetvele kaydolunur. Gerek mmtaka teşkilinde ve gerekse mmtaka binalar cetveli tanziminde mahallî vaziyetler nazarı itibara alınmakla beraber, müracaat edilecek yegâne vesika numaralanma esnasında ilk defa tanzim edilmiş olan binalar cetvelidir.

Mmtaka binalar cetveli, her sayım memurunun dolaşacağı sokağın isim ve numarasını ve binaların numaralarını ihtiva etmesi itibarile, sayım günü bu memura rehberlik edecek en mühim vesikadır.

Mmtakalar teşkili ve cetvellerin tanzimi bitirildikten sonra, *sayım ve kontrol memurlarının intihap ve tayini işleri* başlar.

Umumî nüfus sayımı hakkındaki 3700 numaralı kanun mucibince bazı mahdut istisnalar hariç olmak üzere Türkiye'de okur yazar her şahıs, kendisine verilecek sayım ve kontrol memurluğu vazifesini kabule ve gösterilecek usuller dahilinde bu işi yapmağa mecburdur [1]. Bu itibarla, sayım ve kontrol memurlarının idare âmirleri tarafından intihabında nazarı itibara alınacak yegâne esas, bu kimselerin bu vazifeyi yapacak yaşta ve ehliyetinde bulunmalarıdır. Bu vazife ücretsiz olarak yapıldığı için, herhangi malî bir mülâhaza intihap işine engel olamaz. Esasen sayım ve kontrol memurları adedi, evvelce teşkil olunan mmtakalarla tesbit edilmiş olduğundan bu işde sübjektif hiçbir âmilin tesiri mevzuubahis değildir.

Sayım memurları yanında bir miktar da yedek sayım memuru tayin olunur.

Bu suretle intihap ve tayin olunan memurları sayım gününden evvel idare âmirleri huzurunda toplanmak üzere davet edilirler. Bu toplantıda idare âmirleri sayım memurlarının sayım gününden en az

[1] 1927 tahririnde sayım memuru adedi (52.276) olmasına mukabil geçen 1935 sayımında 53 bini şehirlerde olmak üzere 123.000 sayım memuru çalışmıştı. Bu defa çalışan sayım memurları adedi hakkındaki malûmat henüz tamamlanmamıştır. Mahaza yekûnun geçen sayımdan mahsûs derecede fazla olacağı tahmin edilmektedir.

on gün evvel almış oldukları sayım memurları talimatnamesini okuyup okumadıklarını tahkik ve yapacakları işler hakkında kendilerine izahat vererek sayım bültenlerini ihtiva eden defterleri ve mmtaka bina cetvellerini bu memurlara tevdi ve teslim ederler. Sayım gününden en az bir hafta evvel bütün sayım ve kontrol memurları kendi mıntakalarını gezerek tanımak ve eksik kaatan numaralama işlerinin derhal tamamlanmasını temin etmek mecburiyetindedirler.

Sayım ve kontrol memurları gerek idare âmirlerinin sık sık verecekleri konferanslar ve gerek merkezden radyo marifetile yapılacak konuşmalarla, almış oldukları vazifenin ehemmiyeti ve ifa tarzı, sayım bültenlerindeki suallerin ve verilecek cevapların mahiyeti, sayımı müteakip yapacakları işler hakkında hiçbir şüpheli nokta kalmamak şartile tenvir olunurlar [1]. Esasen kendilerine verilen sayım ve kontrol memurlarının vazifeleri hakkındaki talimatnamede bu cihetler bütün teferruatile izah edilmiştir. Prensip, bu memurlara vazifelerini iyice öğretinceye kadar tekrarlamaktır.

Sayımın hazırlanmasına tekabül eden bu devrede yapılan işlerin en mühimlerinden biri de, halkı sayıma hazırlamaktır. Bu tabir yanlış anlaşılmalıdır. Halkın sayıma hazırlanması sorulacak suallerin ve verilecek cevapların mahiyetini izahtan ziyade sayımda sorulacak suallere doğru cevap verilmesi lâzımgeldiği, bilhassa sayımın hiçbir vergi ve mükellefiyetle alâkası bulunmadığını ve binaenaleyh şahsî endişelere mahal olmadığını telkin manasını tazammun etmektedir. Bu suretle yapılan sayım propagandaları için, radyo da dahil olmak üzere bütün neşriyat vasıtalarından istifade edilmekte ve memleketin her tarafında muhtelif konferanslar tertip edilmektedir. Prensip, yine bu telkini en müessir bir hale getirinceye kadar tekrarlamaktır. Bu arada sayım ameliyesini gösteren bir film çevrilerek sineması olan şehir ve kasabalarda bu neşir vasıtalarından da istifade edilmiştir.

Sayım ameliyesinin hazırlanması devresinde üç esaslı talimatname neşredilmiştir. Bunlardan biri yukarıda anahatlarını izah etmiş olduğumuz (Nümerotaj talimatnamesi), ikincisi yine biraz evvel bahsettiğimiz (Sayım memurlarına ait talimatname), ve üçüncüsü de, gerek sayım hazırlık devresinde, gerek sayım günü ve gerekse sayım gününden sonra yapılacak işleri gösteren (Vali ve Kaymakamlara ve Nahiye Müdürlerine mahsus talimatname) dir. Bu talimatnameler-

[1] Bu defa 12 ilkteşrinde bütün memleketteki sayım memurlarına radyo ile yapacakları işler ve suallerin şümülî hakkında mufassal izahat verilmiş ve bu konferansı müteakıp telgrafla toplanan istizahlar üzerine aynı sualler 16 teşrinievvel tarihinde verilen ikinci bir konferansla daha ziyade tavzih olunmuştur.

deki hükümleri tavzih ve itmam için, hazırlık devresinde idare âmirlerine ve alâkadar makamlara muhtelif tamimler de gönderilmiştir.

*
**

İkinci safhanın, sayım günü yapılacak işleri ihtiva ettiğini söylemiştik. Gerek sayım ve gerek kontrol memurlarına ve gerekse vali, kaymakam ve nahiye müdürlerine mahsus olan talimatnamelerde bu işler sarih bir surette izah edilmiştir. Esasen sayım memurları ayrıca konferanslarla da bu işler hakkında tenvir edilmiş buldukları için, sayım günü her şeyin büyük bir intizam dahilinde geçeceği tabiidir.

O gün şehir, kasaba ve köyler halkının evlerinden dışarı çıkmaları memnudur. Sabah erkenden merkezlerden kasaba ve köylere gönderilmesi icap eden sayım memurları muayyen vesaitle sevkolunurlar ve heryerde en geç sabahın saat sekizinde başlanır.

Sayım memurları, ellerinde sayım bültenleri ve mmtaka bina cetveli bulunduğu halde, bu cetvelde numaraları gösterilmiş olan mntakasınm binalarına birer birer uğrayarak bültenleri doldurmağa başlarlar.

Türkiye sayımlarında şimdiye kadar hep *şahsî bülten* (Bulletin Individuel) sistemi tatbik olunmuştur. Bu şahsî bültenlerde son sayımda 14 sual mevcuttur:

1. — Cinsiyet
2. — Kaç yaşındadır ? } Yaş
Bir yaşından küçük ise kaç aylıktır?
3. — Bekâr mı, evli mi, dul mu, boşanmış mı? (Medenî hal)
4. — Yeni harflerle okumak biliyor mu? } Okuma, yazma,
5. — Yeni harflerle yazmak biliyor mu? } vaziyeti
6. — Nerede doğmuştur? (Doğum yeri)
7. — Görünür vücut sakatlığı var mıdır ve nedir?
8. — Ana dili nedir? (Ana dili)
9. — Ana dilinden başka hangi dili konuşabilir?
10. — Hangi dindedir? (Din)
11. — Hangi devlet tebaasıdır? (Tabiiyet)
12. — Muayyen bir mesleği, vazifesi veya san'atı var mıdır? Varsa nedir? } Meslek
Yoksa ne ile geçinir?
13. — Çalıştığı müessesenin mahiyeti nedir? }
14. — Mesleği bir sanayi, ziraat veya ticaret ise: patron mu, işçi mi, usta mı, müdür mü, mühendis mi, memur müdür? } Meslek dahilindeki vaziyet.

İstenilen malûmata ait sualler mümkün olduğu kadar herkesin anlayacağı tarzda tertip edilmiştir. Türkiye'de yapılan sayımlarda suallerin sayım memurları tarafından irat edilmesi prensipi kabul edilmiş olduğundan suallerin mana ve şumulü hakkında sayım hazırlıkları devresinde bilhassa sayım memurları tenvir edilmeğe çalışılır.

Sayım memurları sordukları bu suallere aldıkları cevapları sırasile bültenlere kaydederler, ve ellerindeki mmtaka binalar cetvelinde yazılı bütün binaları bu suretle dolaşip her şahsın sayımını yaptıktan sonra bu evrakı kontrol memuruna veya mahallin en büyük âmirine teslim ederler. Kontrol memurlarının sayım günü vazifeleri, memurların kontrolü ve icabında yedek sayım memurlarile itnami ve sayım sonunda kendisine teslim edilen bültenlerin talimata uygun olarak doldurulup doldurulmadığını tahkikinden ibarettir.

Bu suretle sayımı bitiren sayım ve kontrol memurları defterleri ve cetvelleri idare âmirlerine teslim ederler ve böylece vazifelerini bitirmiş olurlar. Bir kasaba veya şehir veya köyün bütün sayım memurları işlerini bitirip defterlerini teslim edince, sayımın bittiği herhangi bir vasita ile ilân edilir. Ve bu andan itibaren sokağa çıkma yasağı da sona ermiş olur.

Sayım günü halkın sıhhati ile alâkadar bütün tedbirler alınır ve lâzımgelen yerlerde doktor, kabile ve eczahaneler bulundurulur.

O gün sayım memurlarının uğrayıp yazamayacağı askerî bazı binalarla sefarethaneler için hususî hükümler kabul edilmiştir.

*
**

Sayımdan sonra yapılacak işleri ihtiva eden *üçüncü safha*, bültenlerin yekûn edilerek muvakkat rakamların İstatistik Umum Müdürlüğüne bildirilmesi safhasıdır.

Sayımın bittiğini ilân eden idare âmirleri hiç kimsenin sayım harici kalmamış olduğuna iyice kanaat getirdikten sonra, kendisine teslim edilen bültenleri yekûn eder ve bu rakamlar muayyen formüller dahilinde telgrafla İstatistik Umum Müdürlüğüne bildirilir. Yalnız, memlekette bütün istatistik işleri gibi sayım işi de tamamen merkezîleştirilmiş olduğundan, idare âmirleri bültenlerin muhtelif suallere göre tasnifi cihetine gitmiyerek yalnız bülten sayısını toplayıp kadın ve erkek olarak nüfus yekûnunu merkeze bildirirler. Telgrafla bildirilen malûmatı müteakip, kontrolü temin için, bu rakamlar formülüne uygun bir tahriratla tekrar merkeze bildirilir ve bir taraftan da

toplanan sayım bültenleri, cetveller İstatistik Umum Müdürlüğüne gönderilir.

İşte böylece toplanmış olan muvakkat rakamlar İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından neşir ve ilân olunur.

*
**

Bu suretle ana hatlarını ve esaslı noktalarını izah etmiş olduğumuz sayım metodunun en karakteristik vasıfları şunlardır:

1. — Bültenlerdeki sualleri sayım memurları irad eder ve cevaplar herkesin anladığı gibi değil, evvelden tayin edilmiş olan mâna ve şümül dahilinde ve sayım memurunun kontrolü altında verilir;
2. — Sayım bir gün içinde başlar ve biter; o gün halkın evlerinden dışarı çıkması memnudur;
3. — Sayım memurluğu mecburî ve ücretsizdir.

Avrupa memleketlerinin ekserisinde, evvelden tesbit edilmiş olan bir günde sayım yapılması usulü tercihan kabul edilmiş ise de, bu memleketlerde sayım bültenleri, ekseriya ücretli olan sayım memurları tarafından sayım gününden birkaç gün evvele bırakılıp sayım gününün ertesi günü yine bu memurlar tarafından toplanır. Binaenaleyh, şahsî veya ailevî bültenlerdeki suallere herkes anladığı gibi ve hiçbir kontrole tâbi olmadan cevap verir.

Umumî kültür seviyesi çok yüksek olan memleketler için bu usul mahzursuz olarak tatbik kabiliyetini haiz olabilir; fakat okur yazar nisbeten az olan memleketlerde, suallerin mana ve şümülü ve verilecek cevapların mahiyeti hakkında halkı mutlaka iyice talim ve tenvir etmek lâzımdır. Bütün bir memleket halkını bu suretle yetiştirmek ekseriya mümkün olmaz veya pek uzun ve külfetli mesaiye ihtiyaç hissettirir. Halbuki, azçok kültür seviyesi yükselmiş olan muayyen miktarda sayım memurunu bu hususta hazırlayıp yetiştirmek daha kolay ve isabetlidir. Keza bu memurların bir merkezden ve aynı talimata tevfikân yetiştirilmesi, alınacak cevapların tecanüsü bakımından da pek büyük faydalar temin eder.

Sayım memurluğunun mecburî ve ücretsiz olması, ilmî bakımdan değilse bile, idarî ve malî bakımdan rüçhaniyeti haizdir. Zaten halkın dışarı çıkma yasağı ve sayım memurluğunun ücretsizliği ve mecburî oluşu gibi esaslar, millî birliği çok kuvvetli olan memleket-

lerde kabili tatbik olabilir. Memleketimizde, her üç sayımı da aynı esaslar dahilinde ve en büyük bir kolaylıkla kâfi miktar sayım memuru tedariki mümkün olmuş ve hattâ birçok yerlerde gençler bu işi, gönüllü olarak kendileri müracaat ve ricalarda bulunmak suretile yapmışlardır.

*
**

Sayım metodunu ve bu metodun bariz vasıflarını izah ettikten sonra, 1940 sayımında elde edilen muvakkat rakamların kısaca tahline geçebiliriz [1].

20 ilkteşrin pazar günü yapılan genel nüfus sayımından elde edilen bu rakamlara göre, *Türkiye nüfusu: (17.869,901) kişidir*. 1935 sayımındaki nüfus miktarı (16.158.018) olduğuna göre, *beş senelik artış yekûnu: (1.711.883) kişidir*; yalnız, bu yekûna 1935 sayımından sonra Türkiye'ye ilhak edilmiş olan Hatay arazisindeki nüfus da dahildir.

Bu rakamlara dayanarak Türkiye'nin senelik nüfus artışını hesap etmeden evvel, nüfus artışları (veya azalışları) ve bu artışların (veya azalışların) hesabı hakkında biraz malûmat vermek faydalı olur.

Nüfus kütlelerinin artışı (veya azalışı) iki türlüdür:

1. — Bir sene zarfındaki doğum vak'aları ile yine aynı sene içindeki ölüm vak'aları arasındaki farktan ibaret olan artış veya azalışlara (*tabii artış veya azalış - accroissement naturel*) denir. Tabii artış, ölümlere nazaran doğum fazlalığını, tabii azalış da doğumlara nazaran ölüm fazlalığını ifade eder.
2. — Nüfus tezayüdüne veya tenakusuna sebep olan bilcümle âmillerin, yani doğum, ölüm, içeri ve dışarı muhaceret âmillerinin hesaba katılması suretile tesbit olunan artış veya azalışa da (*filî artış veya azalış - accroissement effectif*) denir. Buna nazaran, filî artış veya azalış doğum ve dışardan içeriye muhaceret vak'aları ile, ölüm ve içerden dışarıya muhaceret vak'aları arasındaki farkı, yani nüfus kütlelerini sayı bakımından tam bir muvazene ve muhasebesini göstermektedir.

Mutat olarak her iki nevi artış da binde olarak ifade edilir.

[1] Bültenler merkezde tasnif teşkilâtı tarafından birer birer kontrol edilip sayılmaya kadar mülhakattan gerek telgraf ve gerek tahriratla alınan rakamlar daima muvakkat mahiyet arzeder ve kat'i neticeden 25-30.000 kadar farklı olabilir.

Bu izahata nazaran, 1940 sayımında elde edilen muvakkat rakamlarla, 1935 sayımı rakamları ianesile yapılan hesapta *Türkiye'nin senelik filî artışı binde 18,50* olarak bulunmuştur. Bu hesapta, ilhak edilen Hatay arazisindeki nüfus rakamları dahil değildir.

1935 sayımı ile 1927 sayımı arasındaki farka göre hesap edilen filî artış evvelce neşir ve ilân edilmişti. Binde 22 olan bu artışa nazaran son sayımın verdiği binde 18,50 rakamı, yeknazarda Türkiye nüfusunun artma hızını kaybettiği hissini veriyorsa da, bu hususta yapılacak daha derin bir tetkik böyle bir mütaleanın tamamen yanlış olacağını meydana çıkarır [1].

Filhakika 1935 de bulunan artış nisbeti ile bu defa bulunan nisbeti hiçbir tetkike tâbi tutmadan doğrudan doğruya mukayese etmek hatalı bir yoldur. Zira, 1935 deki filî artış nisbeti memleketin her tarafına aynı kuvvette şümulü olan bir tezayüdün mahsulü değildir. O zaman bulunan artış, memleketin, içtimaî şartları farklı olan muhtelif mmtakaları itibarile tahlil edilirse, bu artışın bazı yerlerde binde 38 e çıkmasına mukabil, bazı yerlerde de binde 17 ye ancak vardığı görülür.

Meselâ, Şarkî Anadolu'da ilk iki sayım arasındaki senevî artış binde 38; cenubu şarkî Anadolu'da binde 29 olduğu halde, Marmara ve Ege denizi mntakasmda binde 18,6; garbî Anadolu'da binde 19,3; merkezî Anadolu'da binde 17,8; Akdeniz kıyılarında binde 20 idi, ve bu son nisbetler takriben 13 milyon nüfusa şamil bulunuyordu. Nüfusumuzun en kesif olan mmtakalarda binde 18 ile binde 20 arasında artmış olmasına mukabil, şark ve cenubu şarkîde binde 38 nisbetinde artmış olmasına tabiatile imkân olamazdı.

Bu suretle bazı mntakaların, umumî memleket vasatisine nazaran bu kadar yüksek bir artış göstermeleri, hakikatte böyle bir tezayüt mevcut olmasından değil, 1927 sayımının -ilk sayım olması hesabıyla- bilhassa şark vilâyetlerinde nisbeten eksik yapılmış olmasından ve ikinci sayımda bu eksikliklere meydan verilmiyerek hakikî miktarların teşbit edilmesinden ileri gelmekte idi. Yani, 1935 sayımından sonra hesap edilen artış nisbetinin binde 22 olması, *daha evvelki sayımın eksikliğinin tesiri neticesidir*. Bu cihet, 1935 sayım neticelerini gösteren resmî neşriyatta da o zaman bile vazihan ifade edilmiştir [2]. Netekim 1935 - 40 seneleri arasında yapılan etüdlerde

[1] Bu hususta Ömer Celâl Sarc'ın «Türkiye nüfusunun tabii artış nisbeti» makalesine de müracaat. (Aşağıda, s. 70 ve m.).

[2] 1935 genel nüfus sayımı - Kat'î tasnif neticeleri, cilt: 60, sayfa VIII.

senevî artış binde 22 olarak değil, tahmin edilen binde 4 hata nisbeti hariç olmak üzere binde 18 olarak kabul edilmiştir.

Şu halde bu defa bulunan binde 18,50 fiilî artış nisbeti, Türk nüfusunun artma hamlesinin yavaşladığını değil, bilâkis bu hamlenin arttığını gösteren sevindirici bir hakikat ifade etmektedir.

Bazı memleketlerin artış nisbetleriyle mukayese edildiği takdirde, Türk nüfusun senelik fiilî artış nisbetinin ne kadar yüksek olduğu tezahür eder. Aşağıdaki tablo Balkan memleketleriyle Avrupanın belli başlı memleketlerini, Mısır ve Amerika B. D. nin resmî istatistik neşriyatından çıkarılarak hesaplanmış olan senelik fiilî artışlarını göstermektedir :

	<i>Senevî Binde Artış Nisbetleri</i>	<i>Tarih</i>
Yunanistan	15.21	1920-1928
Bulgaristan	12.67	1926-1934
Romanya	13.14	1930-1937
Yugoslavya	14.73	1930-1940
Mısır	11.86	1927-1937
İtalya	6.46	1931-1936
Almanya	5.51	1926-1937
Fransa	0.34	1931-1936
İngiltere	5.45	1921-1931
Amerika B. D.	16.15	1920-1930

Artış hususunda bize en yakın bir nisbet gösteren Amerika B. D. de, dışardan içeriye muhaceret unsurunun tesiri pek büyüktür.

Yukarıda fiilî artışı izah ederken bunun hesabında doğum, ve ölümlerle birlikte içeri ve dışarı muhaceretin de dahil olduğunu söylemiştik. Memleketimizde içeri ve dışarı muhaceret faraza Amerika gibi yerlere nazaran çok daha az olduğuna göre [1], artışımıza müessir olan âmillerin en kuvvetlisi doğum oluyor demektir ki bu da ayrıca nüfusca artış kuvvetimizin tabii menbalardan geldiğini gösteren sevindirici bir noktadır.

Yukardan beri verdiğimiz izahat nüfusumuzun büyük bir hız ile arttığımızı aşikâr bir surette göstermektedir.

[1] 1936-1939 seneleri zarfında, yani dört sene içinde yurda gelen muhacirler yekûnu 110.000 kişi kadardır.